

Darja Zaviršek

PROFESIONALIZACIJA SOCIALNEGA DELA V SLOVENIJI: MED ENTUZIAZMOM ŽENSK IN ZAHTEVAMI OBLASTI

IZVLEČEK

Članek je podrobna rekonstrukcija začetkov šolanja za socialno delo v Sloveniji v petdesetih letih 20. stoletja, ki pomeni začetke profesionalizacije socialnega dela v socializmu. Oblast je po eni strani z nelagodjem gledala na socialno delo in njegov razvoj, po drugi strani pa je bila Jugoslavija edina država nekdanjega »socialističnega bloka«, ki je uvedla šolanje za socialno delo po vseh republikah v državi. Utemeljeno na arhivskem raziskovanju, pregledu obstoječih pisnih virov o socialnem varstvu iz petdesetih let 20. stoletja in profesionalni oralni zgodovini članek opiše vpliv šolanja v socialnem delu na Hrvaškem na nastanek šole v Sloveniji, opiše ključne akterke in akterje na socialnovarstvenem področju in tematike, ki so bile naslovljene v najzgodnejšem obdobju.

KLJUČNE BESEDE: socialno delo, jugoslovanski socializem, šola za socialne delavce v Ljubljani, Slovenija, Hrvaška

Professionalisation of Social Work in Slovenia: Between the Enthusiasm of Women and the Demands of the Socialist Authorities

ABSTRACT

The article is a detailed reconstruction of early social work education in Slovenia in the 1950s. It marks the beginnings of the professionalisation of social work in the context of state socialism. On one hand, the government viewed social work with unease while, on the other, Yugoslavia was the only country of the former "socialist bloc" to introduce comprehensive social work education in all

its republics. Based on archival research, a thematic analysis of written sources on social welfare from the 1950s, and oral narratives of professionals, the article describes the impact of social work education in Croatia on the school in Slovenia, analyses the main actors in the field of social welfare, and addresses the social welfare issues being discussed in the early period.

KEY WORDS: social work, Yugoslav socialism, schools for social workers Ljubljana, Slovenia, Croatia

1 Uvod¹

Nastanek šol za socialno delo po jugoslovanskih republikah lahko beremo v kontekstu primeroma zelo libertarnega socializma, ki na normativni družbeni red vendarle ni gledalo kot na hipno odpravo vseh socialnih problematik, temveč kot na postopen proces. Ob informbirojevskem razhodu jugoslovanskega komunističnega vrha s Stalinom leta 1948 se je Jugoslavija naslonila na pomoč mednarodnih organizacij (zlasti na OZN, katere soustanoviteljica je bila). Med letoma 2005 in 2007, ko sem se začela ukvarjati z raziskovanjem razvoja profesionalnega socialnega dela, sem opravila intervjuje z danes pokojnimi pionirkami socialnega dela in učitelji, ki so bili zaposleni na področju izobraževanja za socialno delo v šestdesetih letih 20. stoletja (Zaviršek 2005; 2008a; 2008b; 2012; 2015). Za osvetlitev in razumevanje novih znanstvenih spoznanj sem se na nekaterih mestih ponovno naslonila na te pogovore.

Podrobna rekonstrukcija zgodovine šolanja je pomembna zato, ker je bila socialistična Jugoslavija edina država nekdanjega »socialističnega bloka«, ki je uvedla šolanje za socialno delo po državi. Razumevanje tega dejstva je mogoče le, če ga povežemo s političnimi, ekonomskimi in socialnimi pogoji, ki so bili značilni za jugoslovanski socializem v tistem obdobju. V tem sestavku znanim dejstvom o poteku profesionalizacije (Zaviršek 2005) dodam nove ugotovitve, orišem tedanje razumevanje socialnega dela v Jugoslaviji in Sloveniji, navedem ključne osebe, pomembne na socialnem področju, s poudarkom na treh pionirkah: Niki Arko, Katji Vodopivec in Mariji Jančar, za katere sem že v svoji raziskavi leta 2005 menila, da so bile ključne za opisani razvoj.

Pri raziskovalnem delu sem uporabila primarne vire: arhivsko dokumentacijo o okoliščinah nastanka izobraževanja (1945–1955), strokovne razprave o socialnih vprašanih iz tedanjega obdobja v Sloveniji, časopisne vire, ki so poročali o

1. Članek je nastal v okviru temeljnega raziskovalnega projekta, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, št. projekta: J5-2566. Naslov: Socialno delo kot družbena naprava solidarnosti: izbrane problematike v zgodovinski in izkušnjiški optiki.

nastanku šolanja, ter najpomembnejše knjige, članke in ohranjena skripta, ki so jih študentke in študenti uporabljali kot študijsko literaturo v petdesetih letih 20. stoletja. Nadalje sem se naslonila na zbrane profesionalne oralne zgodovine upokojenih predavateljic in predavateljev, ki so delali na šoli v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja, ter socialnih delavk, ki so študirale na šoli v prvih desetletjih novega izobraževanja.

2 Prelom s preteklostjo

Povojno nastajanje nove socialistične države (najprej FLRJ, nato SFRJ) je bilo na socialnem področju predstavljeno kot prelom z vsem starim (prim. Arko 1956; 1958). V gradivih, ki so služili izobraževanju in poučevanju za socialno delo, je bilo na primer izpuščeno, da je že pred vojno obstajal dobro zasnovan sistem rejništva (Brecelj 1936) in da se je azilarno zapiranje kot oblika skrbi za ljudi z ovirami po vojni le še okrepilo (Dobaja 2018). Za povojne akterje in kasnejše predavatelje socialnega dela, denimo Niko Arko in Antona Kržišnika, je bila prostorska segregacija hendikepiranih ne le sprejemljiva, temveč nujna, razen v primeru, ko je bil človek sposoben delati. Delo je imelo prednost pred zapiranjem. Tako je Kržišnik kot tedanji minister na socialnem področju leta 1948 podpisal odločbo o odprtju zavoda za »defektne« v gradu Hrastovec (Odločba 1948), ki deluje še danes (Zaviršek 2018).

V predvojnem in povojnem obdobju so imele pomembno vlogo pri skrbi za otroke in družine poverjenice in poverjeniki, kar je bila častna in neplačana funkcija. Po vojni so se poverjenice rekrutirale iz članic »množičnih organizacij«, Antifašistične fronte žensk (AFŽ)² in Rdečega Križa ter po letu 1953 iz Zveze prijateljev mladine. V petdesetih letih 20. stoletja so se mnoge vpisale v šolo za socialne delavce; ob nastanku šole je Nika Arko k prijavi posebej spodbujala bivše članice AFŽ, ženskih društev in drugih družbenih organizacij (A. N. 1955). Naloga poverjenic (včasih so jih imenovali tudi terenske obiskovalke) je bila izdelovanje seznamov ljudi, ki naj dobijo pomoč, seznamov otrok brez staršev, razdeljevanje oblek, zdravil in hrane (SI ZAL LJU 479, 10. 4. 1954). Informacije »s terena« so posredovale zaposlenim na občinskih in mestnih uradih, po kvartih in rajonih, njihovi terenski obiski pa so bili ključna metoda dela za pomoč ljudem v stiski.

2. Leta 1953 je oblast AFŽ ukinila, podobno kot se je zgodilo dvajset let prej sovjetskemu *Ženotdelu*, ženskemu odseku Komunistične Partije Sovjetske zveze, češ da njihovo delo ni več potrebno (prim. Zaviršek 2012). O tem, zakaj je komunistična oblast razpustila žensko organizacijo, v kateri so sodelovale številne feministke s široko izobrazbo in mednarodnimi izkušnjami, ki se niso zadovoljile z enakostjo spolov v patriarhalnih okvirih, je izčrpno pisala Lydia Sklevicky (1996).

Povojne poverjenice so na novo določale kriterije za dodeljevanje socialne pomoči, med katerimi je bilo na prvem mestu sodelovanje v narodnoosvobodilni borbi (več o tem Zaviršek 2005; Zorn 2005). Socialna pomoč je bila namenjena »našim«, izjemoma tudi »nenašim« (SI ZAL LJU 479, Poročilo Mestnega odbora 1945; SI ZAL LJU 479, 10. 10. 1953). Kriterij politične ustreznosti je veljal ob odobritvi socialne pomoči tudi v petdesetih letih: »Kakšen je bil njen odnos do NOB (narodnoosvobodilne borbe, op. DZ) od leta 1941 dalje do danes?« (SI ZAL LJU 479, 997/55). A že v začetku petdesetih let so Nika Arko, Mira Svetina³ in Ela Zupančič⁴, ki so imele kasneje pomembno vlogo pri razvoju socialnega varstva in šolanja za socialno delo, začele opozarjati na »slabo izobraženost« terenskih obiskovalk. Leta 1953 je postalo kar uradno stališče najvišjih socialnovarstvenih organov, da so ljudje, ki so bili zaposleni na socialnem področju, slabo usposobljeni; to je postalo glavni razlog za ustanovitev izobraževanja za socialno delo. Mira Svetina je menila, da je »tip naših dosedanjih obiskovalk, radi njihovega premajhnega znanja, že zastarele« (SI AS 243, 2. 12. 1953).⁵ V mislih je imela terenske obiskovalke, ki so se praviloma rekrutirale iz AFŽ. Ker pa ni bilo drugega kadra, so jih zaposlovali, da bi, kot je dejala Svetina, zmanjšali »težnjo po oddaji otrok v domove, ki se je že zelo razpasla« (ibid.). Tudi dr. Katja Vodopivec⁶ se je spominjala »afežejevke«, ki so »mislile, da pomagajo ljudem že s tem, ko so veliko govorile« (Zaviršek 2005: 26). Številne poverjenice so postale prva generacija slušateljic na šoli za socialne delavce.

3. Mira Svetina (1915–2007), narodna herojka, od 1939 članica Komunistične partije Slovenije, je po vojni opravljala številne politične funkcije, povezane z zdravstvom in socialnim varstvom; bila je predsednica odbora za zdravstvo in socialno politiko Ljudske skupščine LRS, predsednica Rdečega križa za Slovenijo in članica ustavnega sodišča SRS (Slovenski biografski leksikon, Svetina, Mira (1915–2007) – Slovenska biografija (slovenska-biografija.si), dostop 4. 8. 2022). V času ustanavljanja šole za socialno delo je bila med drugim predsednica Komisije za varstvo matere in otroka.
4. Ela Zupančič je bila prva direktorica Centra za socialno delo Ljubljana Center. Znana je bila predvsem po svojem delu na področju posvojitev.
5. Vsi citati v članku so napisani, kot jih najdemo v izvirnih dokumentih; slovnično in pravnopisno niso popravljeni oz. posodobljeni.
6. Katja Vodopivec (1917–2012), doktorica prava, je izhajala iz meščanske družine. Promovirala je z disertacijo Statistična metoda v kriminalni etiologiji (1944). Po letu 1945 je bila pomočnica načelnika za socialno skrbstvo pri MOL in leta 1946 nekaj mesecev načelnica oddelka za statistiko pri ministrstvu za delo FLRJ v Beogradu. Po vrnitvi v Ljubljano je opravljala več vodilnih funkcij, povezanih s statistiko, med drugim je bila pomočnica direktorja na Statističnem uradu in od 1954 načelnica oddelka za družbeno statistiko. Bila je štipendistka OZN, v letih 1952 in 1953 se je izpopolnjevala v ZDA in Veliki Britaniji iz socialnoskrbstvene analize in statistike (Slovenski biografski leksikon, Vodopivec, Katja (1917–2012) – Slovenska biografija (slovenska-biografija.si),

Prelom s preteklostjo se je odrazil z zamiranjem mednarodne strokovne izmenjave iz predvojnega obdobja in znanja o socialnem delu, ki so ga razvile zahodne pionirke Jane Addams in Alice Salomon, o katerih je v tridesetih letih v reviji *Ženski svet* že pisala Angela Vode (1930; 1932), ni pa ga bilo v študijskem gradivu vse do devetdesetih let 20. stoletja. Ideološko potrebo po »prelomu« je Katja Vodopivec ubesedila takole: »*Morali smo pisati tako, kot da so naši (komunisti, op. DZ) to že vse prej rekli!*« (Zaviršek 2005: 40). Nova oblast je sicer poslala v tujino nekaj »kadra«; Nika Arko in Marjan Pavčič (inšpektor Sveta za prosveto in kulturo LRS) sta bila na Švedskem, Katjo Vodopivec so poslali v ZDA in Veliko Britanijo. A za večino strokovnih delavk in delavcev je bilo mednarodno povezovanje za nekaj desetletij prekinjeno, čeprav je pri diskusiji o načrtovanju šolanja leta 1953 Pavčič izrazil načelno stališče, da je mednarodno sodelovanje pomembno: »*Študij tujega jezika naj bo obvezen, ker je mednarodno sodelovanje med socialnimi delavci izrednega pomena*« (SI AS 243, 2063/3-54).

V primerjalni analizi evropskega socialnega dela je Hering (2017: 802) poudarila, da je v prvem obdobju razvoja socialnega dela med obema svetovnima vojnama bilo značilno precej intenzivno mednarodno sodelovanje na kongresih, svetovnih razstavah in drugih mednarodnih dogodkih (na prvem mednarodnem srečanju šol za socialno delo, ki ga je organizirala svetovna zveza šol za socialno delo, ki deluje še danes⁷, so bili tudi predstavniki Kraljevine SHS/Jugoslavije). V obdobju, ki je sledilo drugi svetovni vojni, je železna zavesa v socialističnih državah, razen v Jugoslaviji, povsem prekinila komunikacijo med Zahodom in Vzhodom. Jugoslovanske oblasti so v tujino za »posebne naloge« pošiljale »preverjen kader« in v obdobju vzpostavljanja socialnega dela v petdesetih letih 20. stoletja je predvsem v Zagrebu, kot bom pokazala v nadaljevanju, potekala živa mednarodna izmenjava. Manj je bilo v Ljubljani, kjer je mednarodno sodelovanje oživelo šele v drugi polovici osemdesetih let.

Socialistično prepričanje, da je delo človekova univerzalna pravica in dolžnost, pa tudi vsesplošna rešitev za vse vrste človeških problemov, je bilo pomembno tudi v novonastajajočem poklicu. Že leta 1945 je nova oblast izrazila zaskrbljenost, da bi socialna denarna pomoč lahko »demoralizirala upravičence« (SI ZAL LJU 479, Mestni odbor OF 1945). V dokumentu o socialni

dostop 4. 8. 2022). Leta 1960 je postala direktorica Inštituta za kriminologijo (do 1972) in profesorica na Pravni fakulteti. Po biografskem leksikonu naj bi metodiko socialnega dela predavala med 1956 in 1961, čeprav je sama v intervjuju dejala, da je bilo to le do 1959. S šolo je ostala povezana predvsem s svojim raziskovalnim delom ter predavanji na področju mladinske kriminalitete in raziskovanja.

7. International Association of the Schools of Social Work (IASSW).

zaščiti so poudarjali predvsem potrebo po delu: »Naša doba je doba dela in šele v drugi vrsti doba podpor« (SI ZAL LJU 479, Mestni odbor OF 1945). To misel je leta 1955 skorajda dobesedno ponovila Nika Arko, tedaj že predavateljica na novi šoli, ko je v članku, ki je izšel v reviji Naša žena, napisala, da naj bi socialno varstvo nudilo »prizadetim osebam pomoč s tem, da jih usposablja za primerno delo, ne pa da jim daje samo podpore« (A. N. 1955). Tudi Marjan Dular, načelnik Sveta za zdravstvo in socialno politiko LRS, je leta 1954 ob načrtovanju predmetnika šole dejal, da je delo oziroma zaposlitev treba »smatrati za osnovo blagostanja«, saj se z njima »rešujejo številni socialni problemi« (SI AS 243, 2063/3-54). Ideja o delu kot »preventivi«, ki preprečuje izbruh socialnih problemov, je prevečala vse tedanje dokumente o socialnem varstvu.

3 Avtoriteta pionirk in nelagodje socialistične oblasti do socialnega dela

Jasno je, da se v socialistični družbeni ureditvi ne pojavljajo tako težki socialni problemi, kakršne stalno poraja kapitalistični družbeni red. Vendar bodo ostanki starega, ne samo v ekonomiki in družbenih odnosih, temveč tudi v svesti ljudi, nezadostne materialne dobrine, pomanjkljiva izobrazba, bolezni in elementarne nezgode še vedno rodile socialne probleme, ki bodo terjali rešitev (SI AS 243, Obrazložitev k predlogu za sprejem).

Ustanovitev šole za socialno delo v Ljubljani so odločilno spodbudili dogodki v Zagrebu, kjer so priprave na ustanovitev šole in dejavno mednarodno sodelovanje v zvezi s tem trajali kar nekaj let (Ajduković 2002; 2006). Primerjava med Zagrebom in Ljubljano je pomembna tudi zato, ker se je zagrebški osnutek šolanja oklenil metode dela s posameznikom, kot so jo formulirale zahodne pionirke in ki so jo v tistem času v Jugoslaviji označevali z izvirnim angleškim izrazom *casework*, slovenski pa ne. V obeh primerih so imele ključno vlogo pri ustanavljanju šol ženske.

Leta 1952 je Svet za ljudsko zdravje in socialno politiko Ljudske republike Hrvaške izdal Pojasnilo v zvezi z nastankom Višje strokovne šole za socialne delavce v Zagrebu, v katerem so navedli, da so glavni razlogi za nastanek šole premajhno število uslužbencev v socialnih službah, njihova slaba izobrazba, saj jih je 41,6 % imelo le osnovno šolo, 15,4 % srednjo šolo in 9,3 % fakulteto, ter fluktuacija kadra; za ljudi, ki so delali v socialnih službah, ni obstajal poseben poklic, zato so se zaposleni v socialnem varstvu nenehno menjavali (med letoma 1945 in 1952 naj bi se zamenjalo 1371 uslužbencev, v posameznih letih pa kar 50 % zaposlenih). Kakovost dela se je slabšala, stroški pa so rasli. Zato naj bi se ustanovila »stroka socialnih delavcev«. Ti na bi bili »sposobni, da pravilno

prenešajo v prakso napredno socialistično zakonodajo in racionalno gospodarijo s finančnimi sredstvi, ki jih naša dežela namenja za področje socialnega varstva za boljše življenje naših ljudi» (Ajduković 2002). Zgovorno je tudi dejstvo, ki ga navaja Pojasnilo, da namreč obstaja po »45 državah 367 takšnih šol« in da je »predstavnik naše države v OZN obljubil, da se bo takšna šola odprla v najkrajšem času tudi pri nas« (ibid.).

Kamilo Bresler,⁸ eden od začetnikov hrvaškega socialnega dela, je opisoval, da so dobili zamisel, da bi nekaj najbolj izkušenih posameznikov in posameznikov na socialnem področju, ki bi kasneje tvorili jedro izobraževanja za socialno delo, poslali v tujino, da bi se pri »naprednih narodih« informirali o načinu šolanja, naredili zakon o šolanju ter odprli šolo in internat (Bresler 2002). Sklicevanje na potrebo po šolanju po zgledu »naprednih narodov« je povedno, saj je bilo v Sloveniji povsem drugače: načrtovalci šolanja so se do »zahodnega« socialnega dela in do metode dela s posameznim primerom (*casework*) opredeljevali omalovažujoče, kar je odražalo splošno razpoloženje tedanje oblasti do zahodnega socialnega dela.

S pomočjo Organizacije Združenih narodov (OZN) so Hrvati za tri mesece poslali v tujino kar deset ljudi iz najožje delovne skupine, med njimi dr. Eugena Pusića⁹ v ZDA, Avstrijo, na Finsko in Nizozemsko, Tatjano Marinić¹⁰ na Nizozemsko, Valerijo Singer¹¹ na Nizozemsko in v Avstrijo, Kamila Breslerja v Zvezno republiko Nemčijo itd. (Bresler v Ajduković 2002). Med pionirkami socialnega

-
8. Kamilo Bresler (1901–1967) je bil hrvaški pedagog, ki je pred in med drugo svetovno vojno ter po njej v okviru Rdečega križa delal na področju otrok. Nekateri so ga imenovali kar »hrvaški Pestalozzi«, po švicarskem pedagogu Johannu Heinrichu Pestalozziju (1746–1827).
 9. Eugen Pusić (1916–2010) je bil pravnik, specializiran za področje socialne politike in socialnega varstva, predaval je na šoli za socialne delavce na Pravni fakulteti Univerze v Zagrebu; bil je akademik s številnimi mednarodnimi priznanji.
 10. Tatjana Marinić (1897–1966) je bila marksistka, ki se je komunistični partiji priključila že leta 1919, kasneje je živela na Dunaju in v Sovjetski zvezi ter se izobraževala na področju pedagogike in psihologije (poslušala je tudi predavanja Sigmunda Freuda ter psihologov Charlotte in Karla Būchlerja). Aktivna je bila na področju Rdeče pomoči – partijske humanitarne organizacije ter na Oddelku za narodno zdravje in socialno politiko Banovine Hrvaške. Ko je drugič prišla iz zapora, se je odselila iz Zagreba in vodila šolo za vzgojiteljice. Leta 1942 se je s svojimi učenkami vključila v reševanje otrok iz koncentracijskih taborišč v znani akciji Dijana Budisavljević, in v kateri sta sodelovala še dva pionirja socialnega dela: Bresler in Jana Koh (Richter Malabotta 2006). Po vojni je prevzela številne naloge s področja otroškega varstva in predšolskih otrok v Zagrebu in Beogradu.
 11. Valerija Singer (1903–2003) je bila rojena v dunajski judovski družini, odraščala je s socialističnimi idejami. Po poroki se je preselila v Zagreb, kjer je bila v obdobju Neodvisne države Hrvaške (NDH) zaprta in se nato priključila partizanskemu gibanju.

dela sta bili ključni Valerija Singer, prva direktorica zagrebške šole,¹² in Tatjana Marinić, ki je do upokojitve leta 1957 poučevala metode socialnega dela. Marinić je na Nizozemskem na mednarodnem seminarju o metodi casework spoznala dr. Erno Sailer¹³, direktorico šole za socialno delo na Dunaju (*Fürsorgeschule der Stadt Wien*, ustanovljena leta 1946) in svetovalko za izobraževanje na področju socialnega varstva pri OZN (United Nations Social Welfare Training Consultant).¹⁴ Erna Sailer je na povabilo direktorice šole v zimskih mesecih leta 1953 v Zagrebu nekaj tednov poučevala in pomagala organizirati študij s poudarkom na metodi casework¹⁵. Sailer je bila vključena tudi v svetovalno delo za študentsko prakso, ki naj bi potekala v referatih za socialno skrbstvo in v socialnih ustanovah (Rihter Malabotta 2016). Dogovor je bil, kot se je spominjal Bresler, da se za slušatelje skuša zbrati »najbolj sposobne socialne delavce iz narodnih odborov« (Bresler v Ajduković 2002). Na drugem seminarju junija 1954 naj bi nato ocenili, kako uspešno se uporablja metoda casework.

Ob koncu vojne je bila članica Komisije za evakuacijo internirancev z Raba. Po vojni je prevzela naloge s področja socialnega varstva, bila je pomočnica ministra za socialno politiko in do upokojitve direktorica šole za socialno delo (Židovski biografski leksikon, SINGER, Valerija (Vali) – Židovski biografski leksikon (Izmk.hr), dostop 4. 8. 2022).

12. Višja strokovna šola za socialne delavce, odprta 20. novembra 1952, je bila v ulici Vladimirja Nazorja 51. Za razliko od Slovenije je imela status višje šole in je v šolo sprejemala le tiste z dokončano srednješolsko izobrazbo (gimnazijo, pedagoško ali vzgojiteljsko srednjo šolo, šolo za medicinske sestre z zaključnim izpitom). Le v prvem šolskem letu 1952/53 je bilo mogoče priti na šolo tudi brez zaključnega izpita, vendar pa ga je bilo treba opraviti v tekočem letu. Študentje so s poukom začeli 1. marca 1953 (Skeledžija 2002).
13. Erna Sailer (1908–2004) je bila rojena v judovski družini v Bihaću (BIH), od koder se je družina po razpadu avstro-ogrske monarhije morala odseliti. Doktorirala je s področja pravnih znanosti na Dunaju, kjer se je 1926 včlanila v socialnodemokratsko delavsko stranko (SDAP). Po nemški priključitvi Avstrije leta 1938 je družina morala zbežati v ZDA. Po vojni je leta 1946 postala direktorica šole za socialno delo na Dunaju, leta 1956 je pomagala ustanoviti avstrijski komite za socialno delo. Leta 1958 je odšla v Burmo kot humanitarna delavka, nato je bila v Bangladešu in kasneje ambasadorica v Indiji (Erna Sailer (second.wiki), dostop 4. 8. 2022).
14. Erna Sailer je leta 1961 pomagala ustanavljati šolanje za socialno delo v Burmi (današnjem Mjanmaru) in se zavzemala za to, kot je napisala sama, da bi izobraževanje v socialnem delu pomagalo, da bi šli prek religioznega in humanitarnega individualističnega pristopa ter se raje ukvarjali, po njenih besedah, »na discipliniran in sistematičen način s problemi, ki ogrožajo temelje naše civilizacije: svobodo in demokratičen način skupnega življenja« (Sailer v Costello in Aung 2015: 583).
15. Poleg predavanj, ki jih je imela Erna Sailer, je v Zagrebu leta 1953 poučeval tudi dr. Max Hass s šole za socialno delo v Zürichu. Predavanja so bila tudi leta 1954 (Bresler v Ajduković 2002).

Precej drugačno je bilo sočasno razpoloženje v Sloveniji, kjer so ljudi, ki so se sklicevali na casework, utišali ali pa proti njim celo sprožili »gonjo«, »čistko« (prim. intervjuje z Vodopivec, Stritih, Milošević Arnold, Kunič v Zaviršek 2005). Vedelo se je, da se metode dela s posameznikom ne sme omenjati (kar ne pomeni, da socialne delavke niso delale s posamezniki) in da je do sedemdesetih let 20. stoletja tudi dejansko niso več omenjali. Na tem mestu gre spomniti na pripombo vodilne slovenske političarke Vide Tomšič¹⁶, »da je bila v Sloveniji samocenzura tako močna, da cenzura niti ni bila potrebna« (osebna komunikacija z Matejo Jeraj, junij 2022).

Tudi akademik Eugen Pusić je poudarjal, da je veljal »vsak pristop na individualni ravni [...] za napačnega, bil je znak meščanskega individualizma«; prepričan je bil, da je bilo na Hrvaškem odločilno to, da so imeli, »česar drugi niso imeli: skupino socialnih aktivistk, ki so sodelovale v narodnoosvobodilnem boju«; pri tem je imel v mislih na Tatjano Marinić, Jano Koch in Valerijo Singer, ki so »vplivale na partijske kanale« in s tem »premagale močno nasprotovanje režima ideji izobraževanja socialnih delavcev« (Ajduković 2006: 153). Richter Malabotta (2006) je menila, da je Marinić zaradi političnega položaja in ugleda, ki ga je imela, lahko vztrajala pri uvedbi individualnega pristopa, kljub ideologiji vladajoče partije. V Sloveniji so – nasprotno – priročnik, ki ga je napisala Katja Vodopivec (1959) in v katerem je podrobno pisalo o metodi dela s posameznikom, najprej cenzurirali, kmalu po objavi pa »dali v bunker«¹⁷, kot se je izrazila ena od predavateljic (Zaviršek 2005). Tudi Pusić je v intervjuju poudaril:

To morate razumeti. Vladajoči koncept je bil, da je usoda ljudi odvisna od velikih družbenih sprememb. Sredstva za proizvodnjo in tehnologija

16. Vida Tomšič (1913–1998) je bila pravnica, narodna herojinja in med letoma 1945 in 1946 Ministrica za socialno politiko LR Slovenije. V prvih povojnih letih je službovala v Beogradu (1948 in 1953), bila je predsednica AFŽ in sekretarka ljudske skupščine FLRJ, poslanka Zvezne skupščine 1945–1967. V obdobju 1952–58 je bila organizacijska sekretarka CK ZKS, od 1955 do 1962 članica izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS. Na 5. državni partijski konferenci leta 1940 je nastopila z referatom »Naloge KP pri delu med ženskami«, istega leta pa je postala tudi članica najvišjega slovenskega in jugoslovanskega Centralnega komiteja Komunistične partije (Jeraj 2005; 2012). Ni čudno, da je ena od predavateljic na šoli v intervjuju dejala, da so bili mnogi politični funkcionarji »obešalniki za funkcije«. A Vida Tomšič ni bila zgolj obešalnik, temveč institucija in avtoriteta.

17. Izraz »dati v bunker« je v obdobju socializma pomenil, da je oblast neko avtorsko delo prepovedala objaviti ali uporabljati, bodisi znanstveno bodisi umetniško. V primeru učbenika je cenzura pomenila, da ga študentje niso uporabljali, da o njem nihče ni govoril in da ga nihče ni citiral (glej Zaviršek 2005).

dela se razvijajo, zato prihaja do nasprotij s proizvodnimi odnosi. Ti se lomijo v revolucijah, pojavijo se novi proizvodni odnosi in ti rešujejo vse probleme (Ajduković 2004: 7).

Celota je bila vedno pomembnejša od posameznika in socializem naj bi probleme posameznic in posameznikov rešil kar sam od sebe.

4 Profesionalizacija socialnega dela v Sloveniji: »Ustanovitev šole je nujna!«

Kljub nespodbudnim okoliščinam je Zagrebu kmalu sledila tudi Ljubljana. Bernard Stritih je v intervjuju z avtorico menil, da je do pobude za ustanovitev šole prišlo zato, ker je šolo imel Zagreb, »zakaj je ne bi imeli še mi« (Zaviršek 2005: 32). Tako so decembra 1953 članice in člani Komisije za varstvo matere in otroka pri Svetu za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije¹⁸ razpravljali o »potrebi« in »nujnosti« ustanovitve šole za socialne delavce v LRS (SI AS 243, 2. 12. 1953). Na tem ključnem sestanku sta sodelovali Nika Arko in Ada Krivic, tedaj predsednica Zveze prijateljev mladine,¹⁹ obe nato predavateljici na novoustanovljeni šoli. V nadaljevanju podajam natančnejši opis razprav o ustanovitvi šole, da se zazna »duh« tedanjega časa in spozna akterje, ki so pri tem sodelovali.

Na omenjenem sestanku je Nika Arko poudarila, da se je podobna zahteva po šolanju kot v Zagrebu pojavila tudi v Sloveniji, a pobude ni podprla ena največjih političnih avtoritet povojnega obdobja, Vida Tomšič: »Tov. Vida Tomšičeva se ni strinjala, da bi imeli v Sloveniji posebno socialno šolo in je mnenja, da bi se naši kadri lahko šolali v Zagrebu. Vendar v zagrebški šoli ni dovolj prostora, sedaj imamo v obeh letnikih samo 5 Slovencev« (ibid.). Je bilo sploh mogoče uvesti šolanje za socialno delo, če je temu nasprotovala ena od vodilnih političark in ključnih oseb na področju pravic žensk v jugoslovanskem socializmu?

Da je Vida Tomšič kot vplivna partijska funkcionarka nasprotovala ustanovitvi šole, se je spominjala tudi Katja Vodopivec. Napisala ji je celo osebno pismo

18. Po letu 1953 je najpomembnejši organ socialne politike postal Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS. Nika Arko je bila kot pomočnica sekretarja sveta v naslednjih letih ključna oseba pri vzpostavljanju in razvoju poklicnega izobraževanja za socialno delo v Sloveniji. Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS je zamenjalo Ministrstvo za socialno politiko vlade republike Slovenije. Podobne spremembe so se zgodile tudi v drugih republikah nekdanje Jugoslavije.

19. Med udeleženci seje najdemo pomembna imena tedanjega socialnega skrbstva, ki se pojavljajo v največ dokumentih v zvezi z ustanovitvijo šole: Lojze Piškur, Mira Svetina, Angela Očepek, Marjan Pavčič.

o potrebi po šolanju, a nanj nikoli ni prejela odgovora. Nekaj let zatem je tudi sama doživela partijsko cenzuro: »Naše politike je bilo bolj sram, kot pa da bi bili ponosni na ustanovitev šole za socialne delavce« (Zaviršek 2005: 11). Morda so tudi zato slovenski načrtovalci večkrat omenjali začasnost obstoja šolanja: »šest do sedem let«; »obstoj šole je za dalj časa zasiguran«, kot sta menila Arko in Piškur. Bernard Stritih je potrdil, da je bila dolgoletna direktorica šole Mica Jančar (med letoma 1955 in 1972)²⁰ »odrezana«, ker je »hotela to šolo vzpostaviti kot strokovno šolo, ne kot nekaj začasnega, in na začetku je bilo večkrat slišati pripombo, da gre pravzaprav za nadomestek partijske šole« (Zaviršek 2005: 160). Ta pripomba je bila na mestu, saj se je še februarja 1955 srečanje nekaterih prihodnjih predavateljev in predavateljic, ki so pripravljali program šole, vodilo pod imenom »komisija za sestavo programa za Socialno politično šolo v Ljubljani« (predsedovala ji je Katja Vodopivec) (SI AS 243, 21. 2. 1955)²¹.

Razlogi, ki so jih v Slovenji navajali za ustanovitev šole, so bili enaki kot v Zagrebu: da so ljudje v socialnem skrbstvu premalo usposobljeni, da bi lahko prevzeli socialnovarstvene naloge, imajo slabo izobrazbo in niso dobro izbrani (SI AS 243, 2. 12. 1953; SI AS 243, 13. 3. 1954). A ustanovitev šole vseeno ni bila samoumevna; na enem od sestankov je Arko poudarila, da je bila »tov. Vida mnenja, naj bi se taka šola pridružila Višji gospodinjski šoli« (SI AS 243, 2. 12. 1953). V zadržanosti Vide Tomšič do nastanka socialnega dela je mogoče prepoznati vladajočo ideologijo, ki nikjer po socialističnih državah socialnemu delu ni bila naklonjena.

Na omenjeni seji so se vsi pomembni akterji v tedanji socialni politiki izrekli o nujnosti nastanka šole. Angelca Ocepek²² je menila, da bi bili socialni delavci potrebni po tovarnah, občinah in družbenih organizacijah. Mira Svetina je dejala, da na področju socialne politike obstajajo ljudje brez znanja o socialni politiki, zgolj uradniki (SI AS 243, 2. 12. 1953). Lojze Piškur (predsednik Sveta za zdravstvo in socialno politiko LRS) je enoznačno podprl stališče Nike Arko, a za razliko od zagrebških načrtovalcev v zahodnih državah ni videl »naprednih narodov«, temveč je menil, da so »celo kapitalistične države prišle do prepričanja, kako se jim šolanje v socialni politiki izplača«. In nadaljeval:

20. Marija Jančar (1913–1991) je bila učiteljica iz Bele krajine; med vojno je vodila šolo na osvobojenem ozemlju ter bila aktivna pri ustanavljanju domov za sirote in izgnance. Leta 1955 je postala direktorica šole, kar je bila, kot je dejala sama, »partijska naloga« (Zaviršek 2005).

21. Več o Socialno politični šoli (1945–1949) kot predhodnici šole za socialne delavce v članku Mateje Jeraj v tematskem sklopu.

22. Angela Ocepek je bila predsednica glavnega odbora AFŽ.

Prepričan sem, da je pri nas v Sloveniji obstoj šole zasiguran za 6 do 7 let. Reševanje socialne politike po sedanjem kadru je povsem prakticistično, brez perspektive. Smatram vsak odpor proti ustanovitvi take šole za nerazumljiv in se na vsak način takoj začnimo boriti za ustanovitev šole (SI AS 243, 2. 12. 1953).

Gornje navedbe dokazujejo, da so politični funkcionarji na socialno delo gledali kot na izobraževanje za razumevanje tedanje socialne politike, torej kot študij o ukrepih, s katerimi je država izražala skrb do državljanov, in ne kot neposredno podporo posameznikom in skupinam. V novem političnem sistemu naj bi bilo ukvarjanje s socialnimi problemi usklajeno s cilji socialistične socialne politike. Svetina je na sestanku prisotne spomnila tudi na pomanjkanje zaposlenih na področju varstva otrok, saj naj bi na enega referenta v Škofji Loki prišlo 800 otrok: »Nikakor ni nevarnosti, da jih bo prišlo 10 v eno hišo, pač pa je nevarnost, da v 100 hišah ne bo nobenega socialnega delavca« (ibid.) Dogovorili so se, da bodo socialne delavke in patronažna služba med seboj tesno sodelovali; ker je patronažna služba še slabo razvita, bodo njej v pomoč razvijali še »socialno patronažno linijo«, torej enakovredne time patronažne in socialne službe. V sklepu zapisnika je udarno zapisano, da se bo za ustanovitev šole treba »boriti«, in sicer s »članki v časopisih« in »zbuditvijo interesa za šolo tudi na terenu«, da bo sicer »slej ko prej sigurno organizirana« in da je treba iskati »konkretne prostore« zanjo (ibid.).

Nekaj mesecev kasneje je Nika Arko pisala načelniku tajništva za ljudsko zdravstvo in socialno politiko LRS dr. Marjanu Dularju, »da je ustanovitev te šole nujna« (SI AS 243, 13. 3. 1954), in mu predlagala »čimprejšnjo ustanovitev dveletne šole za socialne delavce v Ljubljani, ki naj bi imela rang visoke šole«. Leto 1954 je bilo tudi sicer dinamično. Začel je izhajati Vestnik, ki ga je izdajal Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, iz katerega je leta 1982 nastala prva revija za socialno delo; na Hrvaškem so ustanovili društvo socialnih delavcev in v Sloveniji se je izoblikoval prvi predmetnik šole.

Omenjeni dokument omenja tudi podrobnosti, ki jih je leto kasneje formaliziral Zakon o ustanovitvi šole za socialne delavce (Ur. l. 30. 6. 1955: 517), in sicer da se bodo v njej šolali »kandidati s končano srednjo šolo, učiteljiščem, šolo za vzgojiteljice oz. šolo za medicinske sestre in diplomirani pravniki« ter da bo šola pod določenimi pogoji sprejemala tudi »sedanje sposobnejše referente na ljudskih odborih, katerim pomanjkanje strokovne izobrazbe dela težave pri njihovem delu« (SI AS 243, 13. 3. 1954) (pri tem so mislili na tiste, ki niso imeli ustrezne predizobrazbe, le nižjo srednjo šolo) (SI AS 243, 21. 2. 1955). Nika Arko je v zapisniku napisala: »Ker bomo socialne delavce potrebovali tudi v večini naših zavodov, socialnem zavarovanju, šolah, podjetjih itd., je obstoj šole za dalj časa zasiguran« (SI AS 243, 13. 3. 1954).

Zagotovo je marsikoga potrla, ko je v odgovoru Niki Arko prebral, da »šola ne bi mogla imeti rang visoke šole, temveč le višje šole«, da bo izenačena »z Višjo pedagoško šolo« (SI AS 243, 15. 4. 1954). Podpisani Marjan Dular je zapisal, da je treba med redne predmete vnesti tudi vsebine, kot so urejanja delovnih razmerij, zaposlovanja in varstva dela, organizacijo zdravstvene službe, pregled socialnega varstva v nekaterih drugih industrijsko bolj razvitih državah, ekonomično vodenje gospodinjstva, saj ljudje iz neznanja »mnogokje nepravilno koristijo obstoječe rodbinske budžete«. Za rejništvo je menil, da gre za »posebno važno obliko socialnega varstva otrok in mladine«. Učni program naj bi po njegovem mnenju vseboval tudi tematiki »mladinski kriminal in prostitucija, ki zavzemata vse širše oblike«. Dva meseca kasneje, junija 1954, je republiški Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS sprejel sklep, da je »v LR Sloveniji potrebno ustanoviti šolo za socialne delavce« (SI AS 243, 3. 12. 1954). Ta natančnejši opis dogajanj v letu 1954 kaže na ambivalence in nelagodje partijskih vrhov, da bi se ustanovilo socialno delo, ter obenem prikaže posameznice in posameznike, ki so bili političnim vrhovom dovolj prikladni, da so uspeli v nameri, da se šolanje začne.

5 Predmetnik šolanja kot odgovor na zaznane socialne probleme

Led je bil prebit in širša razprava o vsebini šolanja se je začela odvijati s precejšnjo hitrostjo. Osnutek »programa šole za socialne delavce LRS« so poslali na 18 naslovov – med njimi so bili republiške institucije, zavodi, bolnišnice ter nekateri republiški in občinski funkcionarji, množične organizacije (Glavni odbor Rdečega križa Slovenije), Glavni odbor Zveze vojaških vojnih invalidov – in trem institucijam, ki so se ukvarjale s slepimi: Združenje slepih LRS, Zavod za slepo mladino in Dom slepih Stara Loka. Še isti mesec so na Svetu za zdravstvo in socialno politiko LRS sklicali sejo komisije za splošno skrbstvo, na kateri so razpravljali o prejetih pripombah (SI AS 243, 2063/3-54).²³ Dr. Mihajlo Rostohar²⁴ je na primer menil, da je osnutek ljubljanske šole boljši od zagrebškega programa, in se posebej zavzel za to, da bi šola dobila status štiriletne visoke šole, »ako

23. K vabilu za sestanek, ki ga je podpisala predsednica komisije Olga Krajger, vodja Glavnega odbora Rdečega križa Slovenije, so bili priloženi program zagrebške višje šole, osnutek programa šole v Ljubljani ter pripombe šestih posameznikov in Sveta za prosveto in kulturo LRS. Olga Krajger je bila leta 1954 med pobudniki ustanovitve Združenja socialnih delavcev za celotno socialistično Jugoslavijo v Zagrebu.

24. Mihajlo Rostohar je kot profesor psihologije do Informbiroja poučeval na Češkoslovaškem, imel je večletne izkušnje z akademskim delom, omenjal pa je tudi slabe izkušnje, ki so jih tam imeli z višjimi šolami.

nočemo, da bi se discipline, ki se bodo tretirale na tej šoli, le za silo predelale« in bi bili »služatelji socialne šole polovičarsko izobraženi« (ibid.). Menil je tudi, da bo učni program šole treba razširiti in dopolniti z vsebinami, kot so statistika, osnove ljudske samouprave, zgodovinsko-politični razvoj jugoslovanske države; kriminalistika s posebnim ozirom na mladinsko sodstvo; preventiva zločinov; skrbstvo za delavski naraščaj; metode socialnoskrbstvenega dela; zdravstvena vzgoja; osnove psihologije s posebnim ozirom na osebnost človeka in psiho-socialne pojave; metode psihološkega opazovanja posameznikov in množic; psihologija dela; psihodefektologija; vzgojno in poklicno svetovanje; psihološke osnove vodenja množic; psihološke osnove govorništva; cilji sodobne napredne pedagogike in njene metode; telesna vzgoja; moralna vzgoja in njena načela ter množično prosvetno delo (ibid.). V nasprotju z Rostoharjem se je Marjanu Matku²⁵ svetovanje, ena od temeljnih metod socialnega dela, zdelo nepotrebno: »Predavanja o poklicnem svetovanju bi bilo bolje omejiti na pregled poklicev in poklicnih možnosti pri nas – brez tehnike svetovanja« (SI AS 243, 2063/3-54). Program se mu je v celoti zdel preobširen in »prenatran«; morda je menil, da lahko svetovanje opravljajo samo psihologi.

Matku se je posebej pomembna zdela izbira kandidatov; zavzemal se je za »strog izbor, povezan z obče zdravniško psihiatrično in psihološko selekcijo (da ne omenjam posebej politične – klerikalizem)« (ibid.). Kot Katji Vodopivec se je tudi njemu zdelo pomembno, da se socialno varstvo sekularizira. Predlagal je, da bi se glede selekcije »mogli povezati tako z Zagrebom, kjer so tovrstno selekcijo že izvršili, pa tudi z Dunajem, kjer sem o temu govoril z go. dr. Nuno Sailer²⁶«. Matija Golob, referent na državnem sekretariatu za notranje zadeve LRS, se je zavzemal za praktično naravnost predmeta, povezanega z mladinsko kriminaliteto, da bo »lahko s precejšnjim uspehom in tako rekoč neposredno načel tudi druga pereča socialna vprašanja kot na primer: vprašanje razdiralne vloge pijančevanja v družinah, delomrznosti, vlačugarstva, slabe vplive plehkega čtiva in filmov itd.« (SI AS 243, 2063/3-54). Zdi se, da so tedaj mnogi politični akterji v socialnem delu videli predvsem stroko za nadzor prebivalstva, neke vrste moralno policijo.

Pred ustanovitvijo šole so na Svetu za zdravstvo in socialno politiko LRS želeli tudi ugotoviti, kolikšno je število referentov, ki so tedaj delali v socialnih službah in ki bi želeli obiskovati šolo za socialne delavce (SI AS 243, 3. 12. 1954). Zato je decembra 1954 Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS (podpisana Nika Arko)

25. Marjan Matko je bil psiholog, prvi direktor Vzgojne posvetovalnice za starše in otroke v Mariboru, ki je bila leta 1952 ustanovljena pod okriljem Zveze prijateljev Mladine.

26. Eno od lastnih imen Erne Sailer je bilo Nuna.

vse okrajne in mestne ljudske odbore ter njihova tajništva za zdravstvo in socialno politiko obvestil o ustanovitvi šole v Ljubljani ter o tem, da »bi morali ljudski odbori v času šolanja svoje referente štipendirati« (ibid.). Okrajni in mestni ljudski odbori so morali v treh tednih Svetu za zdravstvo in socialno politiko LRS sporočiti imena, priimke, starost, dotedanjo izobrazbo, tedanjo zaposlitev in dobo zaposlitve na socialni službi tistih referentov, ki so že delali na oddelkih za zdravstvo in socialno politiko in ki bi se bili ob pridobljeni štipendiji pripravljani šolati.

Hkrati z določitvijo predmetnika je bilo treba razmisliti o predavateljih. Februarja 1955 so številni kasnejši predavatelji na vrsti sestankov razpravljali o namenu šole in njeni ureditvi ter o učnem načrtu in njegovih izvajalcih. Najpogosteje so bili na sestankih omenjeni dr. Anton Kržišnik (ki je vodil nekatere od njih),²⁷ Lojze Piškur, dr. Rudi Kyovsky, dr. Marjan Dular in Nika Arko (SI AS 243, 11. 2. 1955). Eden od sklepov teh srečanj je bil, da naj bo šola usmerjena k »teoretični izobrazbi in uvajanju v prakso poklicnih (vodilnih) socialnih delavcev«, ki so zaposleni v sekretariatih svetov za zdravstvo in socialno politiko, organih skrbništva, socialnih in zdravstvenih zavodih, podjetjih, družbenih organizacijah (ibid.). Kot na Hrvaškem je nova država tudi v Sloveniji potrebovala nove kadre za vodilne položaje v socialnem varstvu in v novonastajajočih institucijah (zavodih za hendikepirane, prihodnjih centrih za socialno delo ipd.), zato ni čudno, da je bila tedaj okoli polovica slušateljev sicer feminiziranega poklica moških, kar dokazuje tudi ena redkih fotografij iz tistega obdobja (Zaviršek 2005: 55). Politični odločevalci so do konca vztrajali, da mora biti šola višja in da bo študij trajal štiri semestre. Predmete so razdelili v več skupin, med pomembnimi najdemo naslednje (ibid.):

Predavateljica/predavatelj	Naslov predmeta
Dr. Anton Kržišnik	Zgodovina socialnih služb
Lojze Piškur	Organizacija socialnih in zdravstvenih služb (organi, pristojnost, postopek, administracija)
Nika Arko	Splošno socialno varstvo (varstvo družine, otroka in mladine do 18. leta, varstvo odraslih, varstvo defektnih)
Dr. Rudi Kyovsky	Delovni odnosi in varnost pri delu Socialno zavarovanje in varstvo invalidov
Dr. Marjan Dular	Varnost pri delu

Šola naj bi imela štiri semestre (od katerih naj bi bil eden praktičen). Med predmeti so bili tudi: družbena in politična ureditev FLRJ, zdravstveno in socialno varstvo, osnove psihologije in pedagogike ter metode socialnoskrbstvenega dela, tuji jezik in predvojaška vzgoja. Predmet Katje Vodopivec, Metode dela s

27. Več o Kržišniku v članku Mateje Jeraj v pričujoči tematski številki.

posamezniki (SI AS 243, 28. 2. 1955), je bil tedaj edini, ki je presegal zakonodajno-administrativni okvir socialne politike, statistike, ekonomike, defektologije in specifičnih medicinskih vsebin. Predmet je po prvem študijskem letu dobil ime »metodika«.

Izvršni svet Ljudske skupščine LRS je junija 1955 predavateljem sporočil, da je predlog Sveta za zdravstvo in socialno politiko LRS za ustanovitev šole sprejet in da bo osnutek zakona predložen Ljudski skupščini LRS (SI AS 243, 16. 6. 1955). Pod dokumentom se je lastnoročno podpisala »Arko«.

Večina predavateljev na novoustanovljeni šoli je bila moških. Tudi med slušatelji je bila v prvih generacijah skoraj polovica moških. Feminizacija poklica se je dogodila šele takrat, ko so vodilne funkcije v socialnovarstvenih institucijah že zasedli moški. Čeprav se je v uradni zgodovini socialnega dela ohranilo ime Antona Kržišnika kot »začetnika šolanja za socialno delo«, arhivsko gradivo tega ne potrjuje; najverjetneje je zaradi svojih političnih funkcij kot minister za socialno skrbstvo v vladi LR Slovenije do leta 1950 in kot podpredsednik skupščine LRS do 1953 vplival na nastanek šole. Brez dvoma je bila Nika Arko »motor« dogajanja; kot poverjenica Izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS je hodila na seje različnih skupščinskih odborov, da bi dosegla, da bi do šolanja prišlo. Zgodovinski spomin in njegova patriarhalna osredotočenost na moške je te ohranila kot začetnike poklica, ženske pa izbrisala. Zato ni naključje, da avlo Fakultete za socialno delo še danes krasi Kržišnikov doprsni kip, o pionirkah izobraževanja pa se ni govorilo.

Izvršni svet Ljudske skupščine LRS je zakon o ustanovitvi šole za socialne delavce, ki ga je sprejela Ljudska skupščina LRS, potrdil na seji Republiškega zbora 28. 6. 1955 (Ur. l. 30. 6. 1955: 517–518). Zakon je določal, da je šola pod neposrednim nadzorom Sveta za zdravstvo in socialno politiko LRS, ki je bil tudi njen financer. Naloga šole je bila, »da teoretično in praktično izobražuje kvalificirane strokovnjake za delo na področju socialnega varstva« ter da »znanstveno proučuje vprašanja s področja socialnega varstva«. Če je vladajoča oblast z odporom gledala na socialno delo, je bilo razumljivo, da so tem bolj nasprotovali ustanovitvi »višje« šole; tako je ta status višje šole dobila šele leta 1958, leta 1960 pa je bila umeščena v sistem visokošolskega izobraževanja.

6 »Socialni delavci« so potrebni vsepovsod

Ocena republiškega sveta za ljudsko zdravstvo in socialno politiko je bila, da potrebuje Slovenija najmanj 900 socialnih delavcev za delo v socialnem skrbstvu; področij dela, kot so jih navedli tedaj, je bilo šest: mladinska zaščita, skrb za družine, skrb za nepreskrbljene stare, kronično bolne in onemogle osebe, skrb za vojaške vojne invalide in invalide dela ter skrb za telesno defektne,

slepe, gluhe in področje socialno negativnih pojavov (»alkoholizem, prostitucija, skrb za odpuščene kaznjence, skrb za odpuščene bolnike iz bolnic za duševne bolezni«) (SI AS 243, Obrazložitev k predlogu za sprejem). Socialno delo in socialna politika sta bila ves čas prepleteni in ju niso razločevali. Prevladovalo je mnenje, da bodo v socializmu socialni problemi blažji, »ostanki starega« pa bodo še vedno porajali probleme, ki jih bo socializem »za vedno rešil«. Izbira jugoslovanske »tretje poti« in hladna vojna sta se odražali tudi v začetkih ustanavljanja šol za socialno delo po Jugoslaviji. Država ne sme biti takšna, kot je Sovjetska zveza, kajti tam »sploh ne priznavajo obstoja socialnih problemov«, in tudi ne takšna, kot so zahodne države, kajti »socialni delavci ne smejo biti kopija inozemskih ‚socialnih sester‘ ali ameriških ‚caseworkerjev‘, temveč strokovnjaki, ki bi ustrezali našim pogojem in problemom« (ibid.). Slednje se je leta 1955 prelilo v naslednjo definicijo socialnega dela:

Socialno delo je organiziranje socialnih služb in strokovna uporaba predpisov socialne zakonodaje, ki stremi za ustvarjanjem boljšega življenja. V izvajanju te naloge dela socialni delavec s kolektivom in poedincem. Pri delu s kolektivom (podjetje, zadruga, šola itd.) ugotavlja socialni delavec problem in potrebo (n. pr. veliko število odsotnih od dela, otroke in mladino brez nadzorstva, stare in bolne – neposredno za delo itd.), organizira kolektiv v borbi za rešitev problema, pomaga izdelati načrt za rešitev in vodi njeno izvršitev. Socialni delavec, ki dela s posameznikom, pomaga temu, v prvi vrsti tako, da doume svoj lastni problem in da v sebi razvije sile za njegovo rešitev; pri tem ga socialni delavec opozarja na pravice iz socialnih služb, katere mu nudi skupnost in mu pomaga, da jih najprilneje izkoristi (ibid.).

Delo s »kolektivom« je vedno pomenilo že organizirano, formalno urejeno skupino ljudi v tovarnah, šolah ali podjetjih. Delo s »posameznikom« je po eni strani pomenilo, da socialni delavec človeku pomaga priti do formalnih pravic, npr. denarne pomoči ali institucionalnega varstva, po drugi strani pa da, kot je bilo tedaj mnenje mnogih, »doume svoj lastni problem« in se potemtakem »popravi«.

V istem dokumentu je naštetih pet »sredstev« socialnega dela: zakonodaja, medicinska sredstva (poznavanje zdravstvene službe in njene organizacije, prve pomoči, higijene, zlasti industrijske, dietetike itd.); vsakodnevna operativna sredstva (sistematičen nadzor nad otroki v družinah, nadzor nad kaznjenci na pogojnem odpustu, obisk in pomoč družinam v primeru bolezni hranilca ali gospodinje, nasveti in razgovori, socialne ustanove, razne oblike skupnih akcij, na primer letovanja, taborjenje, prireditve), socialni fond itd.; administrativna

sredstva (dopisi, poročila – zbiranje podatkov in sestavljanje analiz) in znanstveno delo v socialni politiki, ki je obsegalo različna področja (stanovanjska vprašanja, izboljšanje življenjskega standarda itd.) (ibid.).

»Kadri« in »šola«, so poudarjali Arko in somišljeniki, so potrebni, da ne bi zaposleni na socialnih področjih že pri izvrševanju »najpreprostejših nalog delali napake« (ibid.). Med najtežjimi nalogami so bile omenjene skrbništvo, posvojitve in rejništvo. Socialni delavci naj bi bili potrebni vsepovsod, v zdravstvenih in socialnih zavodih, šolah, tovarnah in podjetjih, kmetijskih zadrugah in organih socialnega zavarovanja. Socialni delavec naj človeku, ki ga odpustijo iz bolnišnice, zagotovi ekonomsko pomoč, novo delovno mesto in stanovanje. V socialnih zavodih naj bi pomagali, da »dobi uprava zavoda jasno sliko o osebnosti in družinskih prilikah posameznega oskrbovanca, kar služi individualnemu obravnavanju oskrbovancev v socialnih zavodih« (ibid.). To je pomenilo, da so posameznika diagnosticirali in ga namestili v enega od zavodov. V šolah se je pričakovalo, da bo socialni delavec »umsko ali telesno defektnim otrokom« preskrbel »čim prej premestitev v ustrezne zavode« (ibid.). V zavodih za mladino naj bi socialni delavci delali na »pravilni prevzgoji«, v zavodih za zaščito mater in otrok (materinskih in dečjih domovih) pa naj bi posebej poskrbeli za matere samohranilke, njihovo zaposlitev, pridobitev stanovanj, ekonomsko gotovost, ko odidejo iz ustanove, denarno pomoč in ugotavljanje očetovstva. V zavodih za rehabilitacijo mladih, ki imajo »defekte«, in pri »vzgojno iztirjeni mladini« naj bi socialni delavec pomagal pri izbiri poklica, spremljal človeka po odpustu iz zavoda, dokler se ne vživi v novo okolje, pa tudi »proučeval« razmere, jih »analiziral« in »podajal predloge« (ibid.).

Nadalje naj bi v tovarnah socialni delavec skrbel za mlade delavce, da se vključijo v delo in ob prostem času v mladinske organizacije, kulturno delo in šport, pa tudi za pravilen odnos podjetja do zdravstveno šibkejših delavcev. Skrbel naj bi za stanovanjske razmere delavcev, pomagal delavkam, ki so imele nezakonskega otroka, da bi si uredile očetovstvo in plačevanje preživnine. Pomenljiv je tudi zapis, da socialni delavec »skrbi za to, da imajo vse zaposlene matere delovni čas razporejen tako, da jim je omogočen čim daljši stik z otroci – mati naj dela tedaj, ko je otrok v šoli, v jaslih ali vrtcu« (ibid.). Poudarili so, da je zaposlitev matere, ko je otrok doma, »nešteto krat vzrok vzgojne zanemarjenosti ali celo kriminala«. Od žensk se je samoumevno pričakovalo, da opravljajo plačano in neplačano delo, od moških pa ne. V tovarnah naj bi imel socialni delavec tudi nadzorno funkcijo, in sicer nad mladimi delavci, nad katerimi naj »vrši neopazno kontrolo nad njihovim ponašanjem ob prostem času«. In končno, socialni delavec naj bi »odstranjeval« druge »negativne pojave v kolektivu«, kot so »alkoholizem, prostitucija, zapravljanje otroških dodatkov« (ibid.). Pri tem naj bi socialni delavec sodeloval s sindikalnimi podružnicami.

Dnevno časopisje je nastanek šole pospremlilo s precejšnjim pompom, o njem so pisali *Ljudska pravica* (8. 11. 1955), *Ljubljanski dnevnik* (8. 11. 1955), *Slovenski Poročevalec* (9. 11. 1955: 1) in revija *Naša žena* (A. N. 1955). Tako temeljito medijsko pokritje dogodka ponuja domnevo, da je bilo odprtje šole vendarle spoznano kot politično pravoveren korak. Najobsežneje je o ustanovitvi šole poročala *Naša žena*; avtorica članka se je podpisala z inicialkama (A. N.), a ne gre dvomiti, da je šlo za Niko Arko, ki je kot kritična poznavalka področja objavila obsežno analizo tedanjega stanja.

7 Spominjanje, ki razkriva

Pionirke socialnega dela Nika Arko, Katja Vodopivec in Marija Jančar so na razvoj šolanja vplivale različno. Če je bila Nika Arko partijska insajderka, ki je poskrbela, da so pravi dokumenti romali od enega političnega organa do drugega in si utirali pot v zapleteni birokratski organizaciji socialističnega samoupravljanja, je dr. Katja Vodopivec poskusila spodbuditi naklonjenost za socialno delo pri vladajoči oblasti in iz tujine prinesla intelektualno novo razumevanje socialnega dela, za katero pa ni požela pohval.²⁸ Opozarjala je na tisto, kar je proti koncu svojega življenja izrazila z besedami: »/N/ isem verjela, da lahko politika vse reši« (Zaviršek 2005: 31). Marija Jančar, ki so jo nekateri opisovali kot zanesljivo direktorico in blizu političnim oblastem, je poskrbela, da je šolanje potekalo brez pretresov skoraj 20 let. Delo treh žensk je bilo v veliki meri pozabljeno; v učbenikih se je pisalo zgolj o Kržišniku kot ustanovitelju socialnega dela. V zadnjem času so vzklili zapisi o delu Katje Vodopivec²⁹, ki spodbujajo domnevo, da sili na površje prekrivajoči spomin. Freud (1986 [1899]) je s pojmom »prekrivajoči spomin« poudaril, da je spomin vedno že način, na katerega posameznik izpusti tiste elemente dogodka, ki so najpomembnejši deli pretekle zgodbe, na katero se nanaša spomin, in ki hkrati poskrbijo za to, da se spomin formira. Dogodek, ki se ga spomnimo, je že prekritje zgodnejšega spomina, razkriva pomembnost prekritega dogodka in hkrati omogoči njegovo

28. Kot je povedala sama: »Leta 1958 sem zapustila šolo. Teh pritiskov je bilo toliko, da ne bi mogla več. [...] Bila sem kritična ženska, zato me niso marali« (Zaviršek 2005: 41).

29. Ob opisovanju njenega učbenika *Mesec* v svojem eseju zapiše: »Po skriptah Katje Vodopivec *Priročnik iz metodike socialnega dela* [...], ki so imele velik odmev v vseh jugoslovanskih šolah za socialno delo [...]« (Mesec 2019: 273). Navedba ni podprta z nikakršnimi pisnimi ali ustnimi viri ali arhivsko dokumentacijo. Iz osebne izkušnje vemo, da Hrvati, Srbi, Makedonci itd. praviloma niso brali slovenščine, in še zlasti ne, če je na Hrvaškem že delovala šola za socialno delo s skriptami in knjigami v srbohrvaškem jeziku, ki so se ji kmalu pridružile še šole po drugih republikah.

potlačitev. To ne pomeni, da je konstruirani spomin napačen in neresničen, saj Freud poudarja pristnost najzgodnejših spominov, ki so nagnjeni k nezavednim izbiram; en dogodek izberejo kot spomin, ki ga lahko prikličemo v zavest, drugega pa ne. Prekrivajoči spomin torej nekaj prikrije (travmatsko mesto dogodka) in nekaj razkrije (formirani spomin, ki kaže na pomembnost potlačene povezave med spominom in dogodkom). Tako se »pozabljeni« dogodki, o katerih se je molčalo, ker so zbuiali nelagodje, spreminjajo v herojsko zgodovino. Njena funkcija je, da dokazuje kontinuiteto in kohezivnost namišljene skupnosti, kjer ni konfliktov in ne cenzure.

SUMMARY

A detailed reconstruction of the beginnings of social work education in Slovenia in the 1950s shows that, on one hand, the Yugoslav socialist government viewed social work with unease while, on the other, Yugoslavia was the only country of the former 'socialist bloc' to introduce comprehensive social work education in all its republics. Based on archival research, a thematic analysis of written social welfare sources from the 1950s, and oral narratives of professionals, the article describes the processes of the new profession's development. It compares the development in Croatia, analyses the main actors in the field of social welfare, and addresses the issues being discussed in the early period. The new post-war socialist state tried to break with everything 'old' and 'pre-war', but it soon became clear that those working in the social sector were poorly qualified and had difficulty responding to people's needs. In the first half of the 1950s, the official view of politicians and workers in high positions in social protection in Croatia and Slovenia was that social work training was essential. The establishment of the School of Social Workers in Ljubljana (1955) was inspired by events in Zagreb where UN experts had helped prepare a draft curriculum for the school's opening in 1952, which included, among others, a controversial method of individual casework. In Slovenia, individual casework was considered an 'American influence' on social work and was generally rejected. Yugoslav authorities believed that under socialism there were no social problems as difficult as those constantly produced by capitalism, yet at the same time they believed that the remnants of the old, not only economic deprivation and conflicting social relations, but also "people's consciousness", inadequate education, disease, and natural disasters still created social problems that social workers needed to solve. The political leadership expected social work to be a profession that solved the goals of socialist social policy. Social workers were needed everywhere, in health and welfare institutions, in schools, factories and enterprises, agricultural

cooperatives, and social insurance institutions. They were expected to provide economic support, a new job, and housing to people discharged from hospitals. Social work was defined as the organisation of social services and the application of social legislation with the goal of creating a better life. Social workers were expected to work first with the collective and then with the individual. While working with a collective (enterprise, cooperative, school etc.), social workers were expected to identify problems and needs (e.g., a large number of people absent from work, children and youth without care, older and disabled people in need), create a plan to solve the problem, and resolve it. Working with a 'collective' always referred to an already organised, formally regulated group of people in factories, schools, or state enterprises. Working with the 'individual' meant, first, that the social worker helped the person gain formal rights, e.g., financial support, institutional protection, and second, helping the person 'understand his own problem' and then 'correct himself'; social work was thus a normative profession. The archival analysis shows important people working in the field of social protection and involved in the creation of the first curriculum and what was the network of social protection organisations and institutions in Slovenia in the 1950s and beyond. Some of the actors became lecturers at the new school (Nika Arko, Katja Vodopivec, Anton Kržišnik etc.). In the patriarchal shaping of public memory, several pioneering women in social work have been forgotten, while the bronze statue of a man considered a pioneer in social work may still be seen at the Faculty of Social Work.

Zahvala

Za vsebinske pogovore in sugestije ter za posamezno izbrano arhivsko gradivo se zahvaljujem sodelavkam projekta Mateji Jeraj, Ireni Šumi, Tanji Buda in kolegici Dunji Dobaja.

Literatura

- Arko, Nika (1956): Sveti na področju socialnega varstva – njihov pomen in naloge. *Medicinska sestra na terenu*, 3 (2): 49–54.
- Arko, Nika (1958): Organizacija socialnih služb. V *Društvo socialnih delavcev Slovenije, Socialne službe v Sloveniji. Gradivo I. občnega zbora Društva socialnih delavcev Slovenije dne 17. in 18. maja 1957*. Ljubljana: Društvo socialnih delavcev Slovenije.
- Ajduković, Marina ur. (2002): *50 godina studija za socijalni rad 1952–2002*. Zagreb: Sveučiliste u Zagrebu.
- Ajduković, Marina (2004): Povijest socialnog rada u Hrvatskoj: Intervju s akademikom Eugenom Pusićem. *Ljetopis studijskog centra socijalnog rada*, 11 (1): 141–154.

- Ajduković, Marina (2006): Ženske in zgodovina socialnega dela na Hrvaškem. *Socialno delo*, 45 (3–5): 153–159.
- Brecelj, Anton (1936): Mladinsko skrbstvo in zdravstvo v Sloveniji. Kraljevska banska uprava Dravske banovine. Ljubljana: Merkur, d. d.
- Bresler, Kamilo (2002): Kako je došlo do osnutka Društva socijalnih radnika Narodne Republike Hrvatske? V M. Ajduković (ur.): 50 godina studija za socijalni rad 1952–2002: 16–24. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
- Dobaja, Dunja (2018): Za blagor mater in otrok: zaščita mater in otrok v letih 1919–1941. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Freud, Sigmund (1986[1899]): »Screen Memories« SE, 8. zv. (1893–1899): 301–322. London: Hogarth Press.
- Hering, Sabine, in Waaldijk, Berteke (ur.) (2003): *History of Social Work in Europe (1900–1960)*. Opladen: Leske + Budrich.
- Hering, Sabine, in Waaldijk, Berteke (ur.) (2006): *Helfer der Armen – Hueter der Oeffentlichkeit. Die Wohlfahrtsgeschichte Osteuropas 1900–1960*. Opladen in Farmington Hills: Barbara Budrich.
- Hering, Sabine (2017): Comparing East and West – a flashback on the history of comparative research in social work. *European Journal of Social Work*, 20 (6): 801–810.
- Jeraj, Mateja (2005): *Slovenke na prehodu v socializem*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.
- Jeraj, Mateja (2012): Vida Tomšič. V A. Šelih in dr. (ur.): *Pozabljena polovica. Portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*: 518–522. Ljubljana: Tuma, SAZU.
- Mesec, Blaž (2019): Če jih zgrešimo, smo zgrešeni. *Socialno delo*, 58 (3–4): 271–292.
- Richter Malabotta, Melita (2006): Život i vrijeme Tatjane Marinić, jedne od osnivača studija socialnog rada u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 13 (1): 143–158.
- S. M. (2014): Za družino je ostala le nedelja. *Jana*, 16. 12. 2014. Dostopno prek: Nika-Arko-100-let-Jana-16_12_2014.pdf (dso-vic.si) (17. 9. 2022).
- Sailer, Erna (1961): *New School of Social Work in Burma*. *International Social Work*, 4 (26): 29–30.
- Costello, Susie, in Taik Aung, U (2015): *Developing social work education in Myanmar*. *International Social Work*, 58 (4): 582–594.
- Sklevicky, Lydia (1996): *Konji, žene, ratovi*. Izbrala in priredila: Dunja Rihtman Auguštin. Zagreb: Ženska infoteka.
- Skeledžija, Božo (2002): *Osnivači Studija za socijalni rad u Zagrebu*. V M. Ajduković (ur.): »50 godina studia za socijalni rad 1952–2002«: 24–31. Zagreb: Pravni fakultet Studijski centar socijalnog rada.
- Vode, Angela (1930): *Jane Addams*. *Ženski svet*, VIII (11. november).
- Vode, Angela (1932): *Alica Salomon*. *Ženski svet*, X (11. november): 309–312.
- Vodopivec, Katja (1959): *Priročnik iz metodike socialnega dela*. Ljubljana.
- Zaviršek, Darja (2005): »Ti jih boš naučila nekaj, ostalo bo naredil socializem!«

- Zgodovina socialnega dela med leti 1945 in 1961. V D. Završek (ur.): »Z diplomami je bilo lažje delati!«: 7–54. Ljubljana: FSD.
- Završek, Darja (2008a): Engendering social work education under state socialism in Yugoslavia. *British Journal of Social Work*, 38 (4): 734–750.
- Završek, Darja (2008b): Gender, welfare and social work education under communism in Slovenia. V A. Buchanan (ur.): *Social Work: Major Themes in Health and Social Welfare*: 143–152. London, New York: Routledge.
- Završek, Darja (2012): Women and social work in Central and Eastern Europe. V J. Regulska in B. G. Smith (ur.): *Women and gender in post-war Europe: from Cold War to European Union*: 52–70. London, New York: Routledge.
- Završek, Darja (2015): Social work in Eastern Europe. V J. D. Wright (ur.): *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*: 795–800. Oxford: Elsevier.
- Završek, Darja (2018): *Skrb kot nasilje*. Ljubljana: Cf*.

Viri

Arhivski viri

- Odločba o ustanovitvi Doma za duševno defektne v Hrastovcu pri Mariboru. S-zak. 609, Ljubljana, 22. 10. 1948. Dostopno prek: <https://www.hrastovec.org/index.php/o-nas/zavod-skozi-cas> (10. 6. 2022).
- Zakon o ustanovitvi šole za socialne delavce (1955). Uradni list LRS, 24 (30. 6. 1955): 517–518.

Arhivska gradiva Arhiva Republike Slovenije

- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 64, Obrazložitev k predlogu za sprejem Zakona o ustanovitvi višje šole za socialne delavce.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 66, Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS, dokument 2063/3-54.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 75, Zapisnik seje komisije za varstvo matere in otroka pri Svetu za zdravstvo in socialno politiko LRS, k 341/-54, 2. 12. 1953.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 75, Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS, Ljubljana, 13. 3. 1954. II/1-451/1-54. del. št. 2360/1.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 75, Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS, Ljubljana, 3. 12. 1954. II/1-2946/28. del. št. 2360/2.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 75, Tajništvo za ljudsko zdravstvo in socialno politiko, Pripombe k programu šole za socialne delavce Slovenije, Ljubljana, del. št. 2360/1-54, 15. 4. 1954.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 76, Zapisnik o sestanku II. skupine (skupine za socialno politiko) za sestavo učnega načrta Višje šole za socialne delavce, 11. 2. 1955.

- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 76, Zapisnik seja komisije za sestavo programa za Socialno politično šolo v Ljubljani, 21. 2. 1955.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 76, Izvršni svet ljudske skupščine LRS, Ljubljana. Št. 631/13-55. Višja šola za socialne delavce, 28. 2. 1955.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 76. Dokument, II/1 631/25-55, Ljubljana, 16. 6. 1955.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS, t.e. 76, 32. seja, 26. 9. 1955. Dokument II/1-4831/53, 5. 10. 1955.
- SI AS 243, Svet za zdravstvo in socialno politiko LR Slovenije, t.e. 64, Svet za zdravstvo in socialno politiko LRS, II/1-4831/50. Ljubljana, 12. 10. 1955.

Zgodovinski arhiv Ljubljana

- SI ZAL LJU 479, Mestni ljudski odbor Ljubljana, socialno skrbstvo in zdravstvo, t.e. 34, Poročilo Mestnega odbora OF Ministrstvu za socialno politiko, 1945.
- SI ZAL LJU 479, Mestni ljudski odbor Ljubljana, socialno skrbstvo in zdravstvo, t.e. 216, Mestni odbor OF v svoji okrožnici iz leta 1945.
- SI ZAL LJU 479, Mestni ljudski odbor Ljubljana, socialno skrbstvo in zdravstvo, t.e. 187, 965/55/III, 10. 10. 1953.
- SI ZAL LJU 479, Mestni ljudski odbor Ljubljana, socialno skrbstvo in zdravstvo, t.e. 166, 2307/54-III, 10. 4. 1954.
- SI ZAL LJU 479, Mestni ljudski odbor Ljubljana, socialno skrbstvo in zdravstvo, t.e. 187, Tajništvo za socialno varstvo pri Mestnem ljudskem odboru, spis 997/55.

Časopisni viri

- On (1955): Šola za socialne delavce odprta. Ljubljanski dnevnik, 8. 11. 1955. NUK: Časopisna čitalnica.
- M.N (1955): V Ljubljani so odprli šolo za socialne delavce: Na področju socialnega dela nas čakajo velike spremembe. Ljudska pravica, XVI (262, 8. 11. 1955): 2. NUK: Časopisna čitalnica.
- N.N. (1955): Šola za socialne delavce. Sreda Slovenski poročevalec, XVI (262, 9. 11. 1955): 1. NUK: Časopisna čitalnica.
- A.N. (1955): Ustanovljena je šola za socialne delavce. Naša žena, XIV (7–8): 195–196. NUK: Velika čitalnica.

Podatki o avtorici

prof. dr. **Darja Zaviršek**

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo

Topniška ulica 31, 1000 Ljubljana, Slovenija

E-mail: darja.zavirsek@fsd.uni-lj.si